

ÖVERSIKTEN ÖVER HÁTTATAL I DG 11 4TO – DESS FUNKTION OCH URSPRUNG

1 Introduktion

HANDSKRIFTEN DG 11 4TO, Codex Upsaliensis av Edda Snorra Sturlusonar (hädanefter DG 11), innehåller material som traditionellt inte brukar räknas som tillhörande verket Edda (liksom Codex Wormianus, se t.ex. Johansson 1997, 29). DG 11 innehåller t.ex. de s.k. Skáldatal, Ættartala Sturlunga och Lögsgumannatal, och vidare 2:a grammatiska avhandlingen. Skáldatal och 2:a grammatiska avhandlingen finns belagda på annat håll, medan Ættartala Sturlunga och Lögsgumannatal inte har en exakt motsvarighet även om liknande texter finns (t.ex. Guðrún Nordal 2001, 51–55, 121; Raschellà 1982, 14–15). Háttatal, som i DG 11 endast består av 56 strofer (t.ex. Möbius 1879, 17), inleds längst upp på fol. 48v, och fortsätter sedan till rad 10 på fol. 56r. Därefter är texten slut i denna handskrift, och den avslutas med ett skiljetecken som i denna handskrift ofta används för att avsluta större avsnitt (se Thorell 1977a, XIV f.).

På fol. 48r,¹ d.v.s. sidan före Háttatals inledning, finns en text som är unik för DG 11. Det är en översikt över de inledande 36 stroferna (minus strof 35, se nedan) av Háttatal, innehållande beteckningen på respektive versmått samt inledande versrad. Viss variation finns dock i denna struktur; i några fall saknas namnet, och i vissa fall är strofcitatet kortare än första versraden, och i vissa fall är det längre (se utförligare nedan).²

- 1 Observera att den paginering som finns i DG 11 inleds på fol. 2r, där huvudtexten inleds (Thorell 1977a, IX). Fol. 48r motsvarar s. 93 enligt pagineringen, men man skall då alltså komma ihåg att det egentligen är s. 95 i handskriften.
- 2 Det finns veterligen ingen ytterligare medeltida diktöversikt av det slag som föreligger i DG 11 från vare sig väst- eller östnordiskt område. Däremot finns ett exempel på en liknande översikt i en eftermedeltida isländsk handskrift, nämligen i Holm. perg. 8vo nr 4, fol. 11v–12r. Denna handskrift är en bönebok nedtecknad någon gång under den förra hälften av 1600-talet (Gödel 1897–1900, 109). Utifrån ett kodikologiskt perspektiv är dock denna översikt av begränsat värde som analogi eftersom den är så pass mycket yngre.

I det följande kommer denna översikt över Håttatal att betecknas Ö, medan den Håttatal-text som föreligger i DG 11 benämns HtU (U= Upsaliensis). Benämningen *Håttatal* är förbehållen denna dikt betraktad som verk.

Det skall noteras att den sista strofen som citeras är strof 36, och Faulkes (2007, XXII) anger också att Ö innehåller detta antal strofcitat. I själva verket är det 35 strofcitat i Ö, vilket skrivaren mycket riktigt anger tre rader nedanför sista strofcitatet, där följande står skrivet med lönnskrift: \H fr fr rktbðz hblfr þkprðktxgr hbttb.\.³ Denna lönnskrift utläses (normaliserat): *Hér er ritaðr hálfir fjórði tugr hátta*.⁴ Det är nämligen så att strof nr 35 i Håttatal saknas i Ö (noterat av Finnur Jónsson 1931, XIII), och det gör att det totala antalet strofcitat stämmer överens med skrivarens notis.

Syftet med föreliggande artikel är att undersöka dels vilken funktion Ö fyller inom ramen för DG 11, dels vilket ursprung denna text har (d.v.s. om den har samma textmässiga ursprung som själva Håttatal i DG 11). Denna undersökning genomförs i tre steg:

1. Sidans uppbyggnad undersöks.
2. Skrivningarna av namnen på versmåten i Ö och HtU kontrasteras.
3. Skrivningarna av strofcitaten i Ö och HtU samt övriga handskrifter med Håttatal kontrasteras.

Den sistnämnda delundersökningen är den som får mest utrymme, och det är den som ger mest information i frågan om Ö:s ursprung. Den första och den andra delundersökningen svarar främst på frågan om Ö:s funktion, i synnerhet den andra. Det är viktigt att komma ihåg att det är Ö:s funktion inom ramen för DG 11 som kommer att behandlas. Jag kommer därmed att försöka svara på frågan varför redaktören av DG 11 (eller dess förlaga) har ansett det av vikt att ta med Ö i handskriften, när en Håttatal-text faktiskt följer direkt efteråt och där de strofer som citeras i Ö föreligger fullständiga. Däremot lämnas frågan till största delen därhän varför man i

3 Utdrag ur handskriften återges på graftypsnivå, vilket markeras av bakåtsnedstreck (se Mårtensson 2007, 91).

4 Denna formulering är skriven av samma hand som den som har producerat huvudtexten. Däremot omges den av ytterligare lönnskrift, skriven av en annan hand (Grape & al. 1977b, 171).

förstone skapar en dylik diktöversikt. För att reda ut den frågan krävs att man i detalj tittar på den ovan nämnda analogin samt huruvida liknande diktöversikter finns i latinska handskrifter.

2 Ö:s funktion: tidigare uppfattningar

Finnur Jónsson förklarade tillkomsten av Ö på följande vis (1931, XXX): "Skrivaren vil blot gøre et udtog. Han begynder med versenes begyndelse og versemålenes navn. Da han var færdig med omtrent tredjedelen, betænker han sig (fordi han nu fik bedre tid?) og skriver hele digtet med kommentaren [...]" Enligt denna förklaring skulle alltså Ö utgöra en inledning av en plan att uppteckna ett utdrag av Háttatal, en plan som sedan förkastats. Ö skulle därmed inte fylla någon funktion alls i DG 11. Som Heimir Pálsson framhåller i Mårtensson & Heimir Pálsson (2008, 148) är denna förklaring otillfredställande av flera anledningar, och nedan kommer jag att söka efter en alternativ förklaring.

Faulkes säger följande om syftet med Ö (2007, XXII): "It is, however, difficult to see any possible purpose in this arrangement of the text other than as an *aide-mémoire* to someone who knew the text of the poem by heart, but wanted to be reminded of the order of the verses and of the names of the verse-forms." Denna förklaring kan förvisso förklara *tillkomsten* av Ö, men knappast dess funktion i DG 11.

3 Ö:s uppbyggnad

Ö är uppbyggd på så vis att beteckningen på versmåttet i fråga ges, och därefter följer inledningen på motsvarande strof. Inledningsvis tas första versraden med, i två fall ytterligare ett ord från följande versrad (strof 11, 20) och i ett fall ett ord mindre (strof 18). Från och med strof 27 (rad 14) tas två versrader med, undantaget strof 28 (rad 15) och strof 36 (rad 22). I två fall saknas beteckningen på versmåttet i Ö, nämligen för stroferna 8 och 20. Skrivaren tycks ha strävat efter att inleda varje ny rad med ett nytt strofcitat. Så sker i samtliga fall undantaget två, då strofcitatet fortsätter på följande rad (raderna 1–2, strof 2, kendr hátt, samt raderna 14–15, strof 27, álagshátt).

Namnen är med fyra undantag, nämligen dróttkvæðr háttr, \drottkvæðz hattr\, rad 1; tvíriðit, \tviripit\, rad 3; oddhent, \oddhent\, rad 4; önnur en minni, \o nr⁵ en miñi\, rad 11, skrivna med inledande majuskel alt. kapital, och huvudfunktionen hos majuskeln i medeltida skrift var just att inleda ord, ofta namn, som skulle framhävas (se t.ex. Seip 1954, 28–29, Hreinn Benediktsson 1965, 81 och Derolez 2003, 183). Från och med rad 6 är majuskeln/kapitälén placerad i marginalen i de fall då namnet står som första ord på raden (vilket sker på samtliga rader undantaget på raderna 2 och 15). Thorell (1977a, XV) noterar att graf i marginalen (i regel en majuskel)⁶ i DG 11 har en tredelad funktion:

1. Att inleda en nytt avsnitt.
2. Att inleda ett yttrande eller verscitat.
3. Att inleda en sats av typen *Svá kvað*.

I Ö är det snarast fråga om bruk 1, eftersom namnet på versmåttet utgör en inledning till en egen innehållslig och grafisk enhet. Själva strofcitatet inleds ju inte i marginalen.

Om två versmått exemplifieras på en och samma rad är det i de flesta fall dessutom ett visst spatium mellan avslutningen på den första strofinledningen och namnet på den följande. När avstånd saknas är raden i regel så pass full att skrivaren inte hade möjlighet att hålla de två stroferna åtskilda, så på raderna 3, 10 (dock inget namn här), 11, 13, 14 och 15.

Skrivaren tycks därmed ha bemödat sig om att hålla stroferna åtskilda med ett tvådelat grepp, dels genom spatium, dels genom att (oftast) inleda namnen på versmåttén med majuskel/kapitäl, i de flesta fall placerad i marginalen när namnet står först på raden. Det skall framhållas att själva versstrofen endast i vissa fall inleds med majuskel, och namn och strofcitat utgör därmed från ett grafiskt perspektiv oftast en enhet.

Ö upptar 22 rader på fol. 48r, och normalt har DG 11 28 rader per sida (Thorell 1977a, IX). Undantagen inträffar när en textenhet avslutas innan sidan är slut, så t.ex. på 22v, 26r och 37v. Det faktum att endast 22 rader har

- 5 Spatium mellan grafer i transkriberingarna här och i det följande markerar att det är avstånd mellan dem i handskriften. I föreliggande fall är avstånd mellan \o\ och \ñ\ p.g.a. att den förstnämnda grafén är placerad i marginalen.
- 6 Det skall dock noteras att jag och Grape & al. (1977a) i vissa fall gör olika bedömning om klassificeringen av majuskler resp. minuskler (se avsn. 4).

använts tyder på att skrivaren betraktade texten som avslutad här; hade han haft för avsikt att fylla ut med fler verser i Ö hade han kunnat göra det eftersom utrymme fanns. Det har uppfattats som oklart varför texten till synes slumpartat avslutas i och med strof 36 (Faulkes 2007, XXII) medan det ännu fanns utrymme kvar på sidan. Varför tas þríhent med, medan följande hinn dýri hátttr inte gör det? Ingen innehållslig förändring föreligger mellan dessa strofer, och synbarligen inte heller några särskilt utmärkande metriska förändringar. En lösning på denna till synes slumpartade avslutning i och med þríhent är att det var så pass mycket som rymdes på en sida i förlagan, och att avslutningen saknades p.g.a. lakun. Ö skulle då ha sitt ursprung i en från början möjligen fullständig uppteckning över Háttatal i punktform, där sedan allt utom en sida har gått förlorat. Det skulle innebära att förlagan bestod av en sida som rymde något mindre än en sida i DG 11, eftersom texten slutar redan på rad 22. Om detta scenario är riktigt är det mest troligt att förlagan var en versosida, även om det naturligtvis är möjligt att det var en rectosida vars versosida hade förstörts.

4 Skrivningarna av namnen på versmått

Faulkes (2007, XXII) noterar att vissa av de namn på versmått som finns i Ö inte förekommer i andra handskrifter. Därför skall här en fullständig genomgång göras avseende vilka namn som förekommer i Ö resp. HtU. Skrivningarna av namnen på versmått i Ö resp. HtU kommer att kontrasteras, och därmed inleds här också undersökningen av Ö:s textmässiga bakgrund. Huvudsyftet med kontrasteringen i detta avsnitt är dock att se ifall förekomst av namn i Ö resp. frånvaro av desamma i HtU skulle kunna förklara Ö:s funktion i DG 11.

I nedanstående tabell har jag sammanställt skrivningarna av namnen på versmått i Ö och motsvarigheterna i HtU, dels i huvudtexten, dels i rubriker. I några få tillfällen, framför allt i fråga om dróttkvæðr hátttr, förekommer namnet på versmättet fler gånger. Då har jag valt ut den skrivning som står närmast i anslutning till den strof som illustrerar versmättet i fråga. De läsningar ur DG 11 som återges i denna tabell bygger på egen läsning av handskriften; detsamma gäller textutdragen ur Ö resp. HtU i avsnitt 5. Jag har naturligtvis stött mig på den text som finns i Grape & al.

(1977a), och skillnaderna gentemot denna text och min är huvudsakligen principen för upplösningen av abbreviaturerna samt i vissa fall bedömningen av vad som är majuskel resp. minuskel. I den nämnda utgåvan kursiveras vid supralinjära alfabetiska abbreviaturer endast de grafer som är underförstådda (Thorell 1977a, XIX), medan jag även kursiverar den supralinjära grafen. Förkortade skrivningar av prepositionen *með* (\m;\) löser Grape & al. (1977a) upp \með\, medan jag löser upp dem \meþ\. Inte heller supplerar jag oläsliga grafer, utan sådana markeras med [o]. Vidare återger jag inte *i* utan prick eller runt *d*, vilket görs i den nämnda utgåvan (det förstnämnda omnämns dock inte i utgivningsprinciperna, se Thorell 1977a, XIX). Avstånd mellan första och andra grafen i ett ord markerar, som redan nämnts, att den första är placerad i marginalen. Om namnet i HtU:s huvudtext inte står direkt före respektive strof anges detta.

Tabell 1. Versmåttens namn i Ö och HtU, huvudtext resp. rubrik.

Strof	Ö	HtU	
		Huvudtext	Rubrik
1	d2ottkvæð2 háttr	d2ottkvæþvm hætti (48v:28–49r:1)	d2ot kvæð2 h[aoo] (48v:11)
2	Kend2 hattr	kendir hættir (49r:19)	kend2 hattr .ij. (49r:14–15)
3	Rekit	rekit (49r:26)	rekit .iij. (49r:27)
4	Saṅkent	faṅkeṅingar (49v:2)	Saṅkent. .iiij. (49v:2)
5	tviriþit	tviriþit (49v:13)	tvi riþit .v. (49v:13–15)
6	Nygervingar	nýgervingar (49v:24; står efter dikten)	nýgiozvin[gar] .vj. (49v:20)
7	oddhent	oddhendingar (50r:14; står efter dikten)	[oooooooo] .vij. (50r:10)*
8	—	—	[oooo ooooooooo]ing (50r:16)**

* Jag kan inte utläsa något av denna rubrik förutom de romerska siffrorna. Grape & al. (1977a, 97) redovisar läsningen \oddhe[nt]\, men säger sedan följande i den paleografiska kommentaren (1977b, 173): "Rubriken nästan utplånad och i fråga om *odd* även skadad av hål."

** Av denna rubrik kan jag endast utläsa de sista tre graferna, och detsamma gör Grape & al. (1977a, 97). Där supplerar man dock de utplånade graferna utifrån Jón Sigurðsson & al. (1852:377) med \[Avṇr oddhend]ing\ som resultat (Grape & al. 1977a, 97; se även 1977b, 173).

Tabell 1. Versmåttens namn i Ö och HtU, huvudtext resp. rubrik. Forts.

Strof	Ö	HtU	
		Huvudtext	Rubrik
9	Sextan mællt	fextan mællt (50v:20)	her fegir af sextan malvm (50v:14–15)
10	Att mællt	–	at[o] mælltr hattr (50v:26)
11	F iozþunga lok	–	–
12	Stællt	–	–
13	H ia ftællt	–	–
14	Langlokv ^m	–	–
15	A fleiþingv ^m	afleiþingv ^m (51r:28)	–
16	D2ogr	d2ogvr (51v:6)	–
17	r ef hvozf	refhvozf (51v:7)	her fegir v ^m ref hvorf (51v:6–7)
18	Avnr refhvorf	–	a[ŋa]t refhvarf (52r:9)
19	.iij. refhvozf	–	–
20	–	–	–
21	o nr en miŋi	–	–
22	En þrþia	–	–
23	R efh[v]arfa b2op2	–	–
24	D vnhent	dvnhent (50r:28; inte i anslutning till strof 24, vilken är på 52v:25–28)	
25	Til fagt	–	–
26	O rþ2 qvþo hattr***	–	–
27	Alagf hattr	–	–
28	Tvifkelft	–	–
29	D etthent	detthent (50r:27; inte i anslutning till strof 29, vilken är på 53r:24–27)	–
30	D ravgf hátrr	–	–

*** I följden \O rþ2\ har runt *r* skrivits för väntat \z\.

Tabell 1. Versmåttens namn i Ö och HtU, huvudtext resp. rubrik. Forts.

Strof	Ö	HtU	
		Huvudtext	Rubrik
31	B ragar hattr		–
32	L iþhendvm	liþhendz hattr (54v:5; ej i anslutning till motsvarande strof i Ht, se **** nedan)	–
33	V eggjat	–	–
34	F lagþa lag	–	–
35	Þ rihent	–	–

**** Det versmått som i Ö benämns \L iþhendvm\, strof 32, kallas i Codex Regius *riðhendur* (saknas i Codex Wormianus och Codex Trajectinus, se Finnur Jónsson 1931, 230). Vid strof 32 i HtU ges versmättet inget namn, och skrivningen \liþhendz hattr\ syftar istället på strof 41, vilken även i övriga handskrifter går under detta namn (ibid., 233).

I hela 18 fall saknar namn i Ö en motsvarighet i HtU, i såväl huvudtext som rubrik, och då skall man dessutom ha i åtanke att tre av de namn som står i huvudtexten inte står intill de versmått de enligt Ö skall illustrera. Det finns inget i huvudtexten som knyter samman dunhent och detthent med stroferna 24 resp. 29, medan *liðhendr hátr* står vid strof 41. Av de 33 namn på versmått som finns i Ö föreligger därmed endast 12 utskrivna vid respektive strof i HtU.

Detta förhållande ger sannolikt också svaret på vilken funktion Ö fyller inom ramen för DG 11. Det som finns i Ö men saknas i HtU är majoriteten av de namn på versmått som förekommer, och sannolikt finns Ö med som en komplettering avseende dessa. Med detta antagande stämmer också de grafiska grepp som har tillgripits för att framhålla namnen. d.v.s. de inleds med majuskel/kapital. Det skall dock, som tidigare framhållits, noteras att detta avser funktionen i DG 11, och det behöver inte vara det ursprungliga syftet med förlagan till Ö.

5 Skrivningarna av strofcitaten

Då Ö står i direkt anslutning till HtU, på samma folioblad som dennas inledning (fol. 48 recto resp. verso), vore det naturligt att anta att Ö har samma ursprung som den text som följer. Finnur Jónsson (1931, XXX)

hävddade också att det inte fanns någon anledning att tro att Ö hade ett annat ursprung än HtU, och hans antagande skulle därmed innebära att dessa två texter har skrivits av efter samma förlaga. Skrivaren skulle då ha haft en förlaga med Háttatal och sedan ha identifierat och skrivit av första versraderna fram till strof 36 (och missat strof 35). Sedan skulle han ha ändrat planer, slutat att skriva på Ö, och påbörjat en avskrift av hela Háttatal, med HtU som resultat.

Ovanstående genomgång har redan pekat på en försvårande omständighet för en sådan uppfattning, nämligen det faktum att namnen på versmåten inte föreligger i HtU. För att pröva hur det förhåller sig med strofcitaten krävs dock också en kontrastering av Ö:s skrivningar och motsvarande text i HtU.

5.1 Redovisning av stroferna

I detta avsnitt skall därför en kontrastering av Ö och HtU genomföras. Därefter provas om läsningarna i Ö resp. HtU har stöd i det övriga handskriftsmaterialet, d.v.s. i Codex Regius, Codex Trajectinus eller Codex Wormianus (hädanefter förkortade R, T resp. W). För en undersökning av detta slag, d.v.s. då det gäller att etablera resp. utesluta att två texter har skrivits av efter samma förlaga av samme skrivare, måste man undersöka flera typer av variation än dem som man normalt tar fasta på i textkritiska studier. Förvisso är det ofta svårt att på förhand säga exakt vilken variation som kommer att ha textkritisk relevans, då viss typ av ortografisk variation faktiskt kan vara av vikt medan viss lexikalisk variation kan vara irrelevant (se t.ex. Haugen 2004, 103). Generellt kan man dock säga att variation på lexikalisk nivå har hög signifikans i en textkritisk undersökning, medan rent ortografisk variation i regel är av mindre intresse (loc. cit.). En avskrift återger sällan förlagan tecken för tecken, inte ens i hårt styrda avskrifter (se t.ex. Hagland 1976, 7), utan ortografisk variation uppstår som regel, och detsamma gäller ortografiska felaktigheter av typen metates, dittografi o.s.v.

I föreliggande undersökning är inte syftet att fullständigt kartlägga Háttatals textkritiska bakgrund, utan i första hand att pröva Finnur Jónssons påstående att Ö har skrivits av efter samma förlaga som HtU. Därefter kontrolleras, som ovan påpekats, om eventuella avvikelser mellan dem har stöd i det övriga handskriftsmaterialet. Finnur Jónssons uppfatt-

ning är riktig om det visar sig att alla avvikelser mellan Ö och HtU är textkritiskt insignifikanta (se ovan); åtminstone kan hans tolkning då inte motbevisas. Om det däremot visar sig att signifikant variation föreligger måste Finnur Jónssons uppfattning ifrågasättas, och skulle det dessutom visa sig att denna variation i något fall har stöd i någon av de övriga handskrifterna vore det bevis för att Ö och HtU har skilda ursprung (se t.ex. Maas 1958, 42–43).

Variationen mellan Ö och HtU delas in i fyra kategorier:

1. Ortografisk variation: Variation som är av rent ortografisk natur, och som inte har någon grund i uttal eller liknande. Denna kategori diskuteras nedan.
2. Fonologisk variation: Variation som har fonologisk grund, t.ex. om /e:/ återges \e\ eller \ie\.
3. Morfologisk variation: Variation som har sin grund i att olika böjningsformer av ett och samma ord används.
4. Lexikal variation: Variation som består i att olika lemma har använts.

Som ovan påpekats är variation som faller inom den första kategorien att vänta vid avskrifter och den har som regel inte särskilt stort värde i textkritiska sammanhang. Följande typer av ortografisk variation är betydelselösa för undersökningens syfte och omnämns därför inte i genomgången nedan:

1. Variation mellan abbreviatur resp. utskrivna grafer, t.ex. \v\ och \vm\ för prepositionen *um* eller \v^r\ och \var\ för verbformen *var*. Undantag görs dock för de fall då ett förkortningsbruk kan iakttas i endera texten som kraftigt avviker från det som föreligger i handskriften i övrigt.
2. Variation mellan \ð\ och \p\ i medial resp. final position.
3. Variation mellan samman- och särskrivning av sammansatta ord.
4. Variation mellan \ý\ och \y\ (d.v.s. med resp. utan punkt).
5. Variation mellan gotiskt och runt *r*.
6. Variation mellan skrivning med \o\ och \av\ för kort /ɔ/ resp. /ø/.
7. Variation mellan skrivning med \e\ och \æ\ för /æ:/.

8. Variation mellan accentuerat och icke-accentuerat \a\ som representation för långt /a:/.
9. Variation mellan majuskel/kapital och minuskel i strofens första ord. Denna variation är som redan påpekats av vikt för sidans funktion och uppbyggnad, men inte för att reda ut det textkritiska förhållandet mellan Ö och HtU.

Självklart är det möjligt att påverkan från förlagan kan förekomma i fråga om ovanstående ortografiska företeelser. Man kan t.ex. i DG 11 se en stor regelbundenhet i fördelningen mellan gotiskt och runt *r* i det att den senare typen kraftigt överväger efter \b\, \d\ (runt *d*), \ð\, \o\ och \p\ (Thorell 1977a, XI). Ett gotiskt *r* efter dessa graftyper skulle kunna bero på påverkan från förlagan. Också fördelningen mellan \e\ och \æ\ för /æ:/ är mycket regelbunden; normalrepresentationen för /æ:/ i DG 11 är \æ\ (se t.ex. Thorell 1977b, 287) förutom efter /g/ och /k/, där \e\ regelmässigt används (ibid., 213, orden som inleds med *gæ*-, samt 232, *koma*, konj. pret.). Det finns dock exempel på att /æ:/ skrivs \e\ i andra positioner, och också dessa fall skulle möjligtvis kunna vara övertagna från förlagan. För att kunna bevisa att det verkligen är fråga om förlagepåverkan krävs dock ett större undersökningsmaterial än endast en sida; isolerade skrivningar har endast ringa bevisvärde.

Fonologisk och morfologisk variation består i regel av att yngre fonologiska och morfologiska varianter ersätter äldre motsvarigheter, och de kommer av att skrivaren identifierar förlagans former och ersätter dessa med sina egna. En tendens är att skrivare visar en större benägenhet att göra ändringar på fonologisk nivå än på morfologisk (t.ex. Haraldur Bernharðsson 2002, 191), men graden av sådana förändringar kan variera kraftigt mellan enskilda skrivare samt mellan texttyp (t.ex. Rajić 1976, 23 och 43–44). För att skrivaren skall kunna omtolka äldre fonologiska och morfologiska former krävs att denne faktiskt kan identifiera vilka fonem resp. morfem det är fråga om. Då det gäller poetiska ord, mytologiska namn o.s.v. (vilka är frekventa i skaldedikter), kan man därför i högre utsträckning räkna med att äldre ordformer behålls. Samtidigt kan denna typ av variation ge viktig textkritisk information, i synnerhet om man faktiskt kan se att novationer systematiskt överväger i en av texterna.

Den lexikala variationen delar jag upp i två olika typer:

1. Lexikal variation där de två orden är mycket lika varandra till sin fonologiska/morfologiska struktur.
2. Lexikal variation där de två orden är helt olika.

För textåtergivningen ur DG 11, se inledningen till avsnitt 4. I regel löses abbreviaturerna upp i kursiv, men i de fall upplösningen är oklar har jag låtit dem stå kvar oupplösta. Jag har också i vissa fall i diskussionen i anslutning till respektive strofcitat återgett skrivningarna med bevarad abbreviatur, eftersom själva skriftbilden i vissa fall kan förklara varför fel-skrivningar har uppstått. Punkter placerade efter sista ordet i ett strofcitat tas inte med i redovisningen. Initialer återges med fetstil. Supralinjära rättelser flyttas ned på baslinjen, placerade inom '...'.⁷

I tabellerna nedan redovisas först Ö följt av HtU, och dessa två skiljs från de övriga med ett fetstreck. Därefter följer motsvarande passage i R, T och W (den sistnämnda fr.o.m. strof 7 eftersom inledningen saknas). För läsningar ur R har jag använt mig av de bilder av handskriften som ligger på hemsidan för Stofnun Árna Magnússonar (www.arnastofnun.is), men jag har naturligtvis även stött mig på Finnur Jónsson (1931), i synnerhet i fråga om läsningen av de 1300-talsrättelser som föreligger i Håttatal (ibid., V). De läsningar som förekommer av dessa rättelser har placerats under tabellen i en not (markerad med *). För T har Faulkes (1985) samt van Eeden (1913) använts. Skillnaden i citaten ur T nedan gentemot van Eeden (1913) ligger framför allt i återgivningen av texten, då jag har använt runt *r* och högt *s*. I ett fall har jag också läst annorlunda än van Eeden; detta påpekas i not. Texten ur W är från Karl G. Johanssons digitala utgåva i Menotas textarkiv (<http://www.menota.org/>). Enda skillnaden gentemot denna text är att runt *d* inte återges samt att skadad text har placerats inom [...] istället för '...'. Jag har strävat efter att återge citaten ur de olika handskrifterna enligt samma utgivningsprinciper, och avvikelserna från Finnur Jónsson (1931) och van Eeden (1913) består framför allt i att texten här återges på samma sätt som citaten ur DG 11.⁷

7 För förslag till stemma över förhållandet mellan de olika handskrifterna av SnE, se t.ex. Finnur Jónsson (1931, XXXVI–XXXIX). För Håttatals del specifikt är det textkritiska sammanhanget mer oklart, se t.ex. Faulkes (2007, XXI–XXIII).

När variation mellan handskrifterna diskuteras hänvisas alltid till Finnur Jónsson (1931) även om den ändå framgår av tabellerna. Hans redovisning av variation avseende de behandlade delarna av Háttatal är i regel god men inte helt fullständig (se t.ex. strof 20).

Tabell 2. Strof 1 (*Dróttkvæðr hátttr*: \Fyrst er dzotkvæðz hátttr\).

Ö	lætr	fa	er	hakon	heitir
HtU	LÆtr	fa	er	hakon	heitir
R	Lætr	fár	–	hakvn	heitir
T	Letz	fa	e2	hacon	heitez

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU. Det skall noteras att den avslutande verbformen i Ö har förkortats med suspension (skriven \hʹ\), medan den är fullt utskriven i HtU. Att förkorta former av verbet *heita* med suspension förekommer rätt frekvent i DG 11 (Thorell 1977b, 219; i regel dock inte med abbreviaturen \ʹ\), och då suspensionen föregås av ett personnamn framstår upplösningen av skrivningen som klar.

R har en sammandragen skrivning av *sá* och *er*. Skrivningen med två ord delar Ö och HtU med T (Finnur Jónsson 1931, 213).

Tabell 3. Strof 2 (*Kendr hátttr*: \Kendz hatttr\).

Ö	fellr	vm	fvra	ftilli
HtU	Fellr	vm	fvra	ftilli
R	Fellr	of	fvra	ftilli
T	fellz	of	fuza	ftilli

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU. Däremot enas dessa gentemot övriga handskrifter genom att ha *um* istället *of* (Finnur Jónsson 1931, 215). Det bör dock framhållas att dessa två ord i detta sammanhang är semantiskt likvärdiga.

Tabell 4. Strof 3 (*Rekit*: \Rekit\).

Ö	Vlff	baða	verr	ægif
HtU	Vlff	baga	veð	ægif
R	Vlff	baga	verr	ægis
T	Vlfs	baga	ve2	egis

Lexikal variation av typ 1 föreligger i växlingen \baða\, vilket måste representera *bagga* (så Finnur Jónsson 1931, 216), av *baggi* 'påse', resp. \baga\, *bága*, av *bági* 'fiende'. Övriga handskrifter har skrivningar som representerar ordformen *bága* (loc. cit.), och den ingår i kenningen *úlfs bági* (= Óðinn). Värt att notera är dock att denna kenning förekommer ytterligare två gånger i DG 11, och i båda fallen har efterleden skrivits med representation för långt /g/. Beläggen är på fol. 27v, rad 6 resp. 7 (Skáldskaparmál). Först ingår kenningen i en dikt av Einarr Skúlason (rad 6), och direkt efteråt kommenteras denna kenning (rad 7), i båda fall med en tydlig prick ovanför \g\. Ordet *bági* förekommer ytterligare en gång i DG 11, då skrivet med \g\ (\bagi\ 29r:14). Thorell räknar samtliga belägg på \baða\ resp. \bagi\ som representerande lexemet *bági* (1977b:187). Ordet *baggi* förekommer som simplex i ett säkert belägg i DG 11, i skrivningen \baðana\ (ack. pl. 14r:20), men det förekommer också i sammansättning, t.ex. *nestbaggi*, som förekommer fem gånger, i samtliga fall med \g\ som representation för långt /g/ (ibid. 244). Dessa skrivningar faller väl inom ramen för DG 11:s ortografi, eftersom skrivarens i särklass mest frekventa beteckningssätt för långt /g/ är \g\ och \g\ (Thorell 1977a, X).

Skrivningen \g\ är alltså ett synnerligen ovanligt beteckningssätt för långt /g/ i DG 11. Förutom de tre ovan nämnda skrivningarna förekommer ytterligare endast tre skrivningar: \hyg\⁸ (av *hyggja*, citat ur Fáfismál 13, Gylfaginning, 6v:12), \leð\ (av *leggr*, Gylfaginning, 13v:19) och \hl[oooo]ftyðf\ (*hlifarstygg* (så Thorell 1977b, 222),⁹ diktцитat, Skáldskaparmál, 27v:18). Då totalt endast sex belägg finns på \g\ (varav tre är för väntat kort /g/, och två är i diktцитat), måste man räkna med att dessa skrivningar antingen är kopierade från förlagan eller resultatet av rättelser av förment felaktiga skrivningar.

8 I denna skrivning är \y\ tillkommet genom rättning från \v\ (Grape & al. 1977b, 118). Möjligen är punkten över \g\ också resultatet av en rättning.

9 Jfr t.ex. Faulkes *hlifar stygg* (1998, 11). Grafföljderna verkar dock vara sammanskrivna i DG 11.

Tabell 5. Strof 4 (*Sannkent*: \Saŋkent\).

Ö	Stiŋ	fár	þ2oaz	ft'.
HtU	S tiŋ	far	þ2oaz	fto2vm
R	StiN	fár	þroaz	fto2vm
T	Stinn	fá2	þ2oaz	fto2um

Skrivningen av ordformen *stórum* uppvisar variation mellan Ö och HtU som förvisso är ortografisk, men inte av ett slag som man kan förvänta sig uppstår vid avskrift. Skrivningen i HtU faller inom ramen för DG 11:s normala ortografi, med samtliga grafer utskrivna undantaget avslutande nasal, som har förkortats. Skrivningen i Ö är däremot en suspension, med endast de två inledande graferna utskrivna och resten förkortat med \ ' \, d.v.s. *er*-abbreviaturen samt punkt.¹⁰ Denna abbreviatur används i DG 11 normalt för följden \er\ i betonad position (både långt och kort /e/), samt för ändelsen *-ir*. I ett fåtal fall används den också som ett mer allmänt förkortningstecken (t.ex. skrivningen \fv' för *svarar*; Thorell 1977b, 268), och det är i egenskap därav som den används här. Samtidigt är bruket av suspension normalt knutet till vissa speciella funktioner i isländsk skrift, främst skrivning av högfrekventa ord (t.ex. sägeverb; jfr skrivningen \h'.\ för *heitir* i strof 1), frekventa namn (efter att dessa har skrivits ut en eller flera gånger) samt formler (t.ex. juridiska eller poetiska; Hreinn Benediktsson 1965, 87). Isolerad ger skrivningen \ft'.\ ofullständig information om vilken ordform som avses.

Tabell 6. Strof 5 (*Tvíriðit*: \Tviripit\).

Ö	Oð harþa	fpyr	ek	eýþa
HtU	O þharþa	fþýr	ek	eýþa
R	Oþ harþa	fpyr	ec	eyþa
T	Odhazda	fpy2	ec	heuza

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

¹⁰ Det är i och för sig inte helt säkert att punkten skall räknas som abbreviatur i detta fall, utan som interpunktionstecken. I de flesta fallen avslutas nämligen verscitaten i Ö med punkt.

Tabell 7. Strof 6 (*Nýgǫrvingar*: \Nygervingar\).

Ö	Sviðz	lætr	foknar	naþza
HtU	S viþz	lætr	foknar	naðza
R	Sviðz	lætr	foknar	naðza
T	Suidz	letz	focnaz	nadza

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 8. Strof 7 (*Oddbent*: \oddhent\).

Ö	hialmf	fýlli	fpekr	hil[ooo]
HtU	H ialmf	fýlli	fpekr	hilmer
R	Hialmf	fylli	fpekr	hilmir
T	Hialms	fulli	fpekz	hilmiz
W	Hialmf	fýlli	fpekr	hilmer

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 9. Strof 8. (Rubrik saknas.)

Ö	Klofiñ	fpyr	ek	hialm
HtU	K lofiñ	fpyr	ek	hialm
R	Klofin	fpyr	ec	hialm
T	Klofinn	fpyz	ek	hialm
W	Klofinn	fpyr	ek	hialm

Dessa rader är identiska t.o.m. på ortografisk nivå i Ö och HtU.

Tabell 10. Strof 9 (*Sextánmælt*: \Sextan mælt\).

Ö	Vox	iþn	vellir	roþnan
HtU	V ex	iþn	vellir	roðna
R	Vex	iðn	vellir	roðna
T	Vex	idn	velli2	Rodna
W	vex	iðn	veller	[roð]na

Morfologisk variation föreligger här i växlingen mellan \Vox\ (pret., för väntat *óv*) resp. \Vex\ (pres.) av *vaxa*. Formen i Ö förvånar, eftersom formen *vóv*, med analogiskt infört *v*, är relativt ung (strödda exempel fr.o.m.

ca 1250; se Noreen 1923, 169–70). Grape & al. (1977b, 171) anger, sannolikt med rätta, att \o\ är felskrivning för \e\.

Växlingen mellan \roþnan\ resp. \roðna\ är på lexikal nivå, typ 1. Den senare skrivningen, den som ingår i HtU, återger den välkända verbformen *roðna*. Den första ordformen, *roðnan*, finns mig veterligt inte belagd, men den faller ändå in i ett känt ordbildningsmönster. Wessén (1971, 49–50) framhåller att i princip varje *ōn*-verb (dit *roðna* hör) har kunnat utgöra grunden för ett verbalsubstantiv på *-un/-an*, och genom analogi har denna ändelse även spridit sig till andra verb. Han lägger till att många av de belagda orden verkar vara tillfälliga bildningar. Ordformen *roðnan* är därmed fullt tänkbar trots att den för övrigt inte verkar vara belagd. Om man i Ö läser *vellir* som verbet *vella* blir *vellir roðnan* en åtminstone teoretiskt sett möjlig sats, och liksom i HtU och övriga handskrifter en fullständig sådan (i enlighet med reglerna för sextánmæltr hátttr).

Ändelsen *-an* skulle också kunna tyda på att det skulle vara fråga om ett adjektiv i ack. sing. mask. (en form som också kan fungera adverbialt), ett adverb eller ett substantiv (förutom ovanstående tolkning också en *ōn*-stam i best. form). Oavsett hur man väljer att tolka skrivningen \roþnan\ i Ö bör det framhållas att den endast finns belagd i Ö.

Tabell 11. Strof 10 (*Áttmælt*: \Att mællt\).

Ö	J o2ð	verr	fiklingr	fverþvm
HtU	J o2ð	veṛ	fiklingr	fverþvm
R	I o2ð	verr	fiklingr	fverþvm
T	j o2d	ve2	ficling2	fuerdum
W	I o2ð	verr	fiklingr	fverðum

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 12. Strof 11 (*Fjórdungalok*: \F io2þvnga lok\).

Ö	Yfkelvir	kañ	vlfvm	avdm̃
HtU	Yfkelvir	kañ	vlfvm.	allmilld2
R	Yfkelfir	kan	vlfvm	avðmild2
T	Yfcelfi2	kann	ulfum	audmilld2
W	Yfkelfer	kann	ulfum	auðmilld2

Variationen avseende det sista ordet, d.v.s. den mellan \avdm\ och \allmildz\, är av två skilda typer. För det första föreligger ytterligare ett fall av avvikande bruk av suspension i förhållande till det övriga bruket i DG 11. I den förstnämnda skrivningen betecknas den avslutande grafföljden med \ ʔ \, d.v.s. *er*-abbreviaturen, vilken som nämnts ovan vid ett fåtal tillfällen används som ett allmänt förkortningstecken. I detta fall ger skrivningen till synes otillräcklig information om vilken ordform som avses, och inte heller rör det sig om en fast, etablerad skrivning för ett högfrekvent ord.

Variationen mellan dessa två skrivningar är också lexikal (typ 1) genom att det i Ö är fråga om lemmat *auðmildr* (sannolikt, även om slutet av ordet är förkortat) men i HtU *allmildr*. HtU är ensam om denna läsning, medan Ö sammanfaller med samtliga övriga textvittnen (Finnur Jónsson 1931, 221).

Tabell 13. Strof 12 (*Stælt*: \Stællt\).

Ö	hakon	velldz	<i>ok</i>	havlldvm
HtU	H akon	velldz	<i>ok</i>	havlldvm
R	Hakvn	veldz	<i>ok*</i>	havʔdvm
T	Hakon	veldz	<i>ok</i>	haulldom
W	Hakon	velldz	<i>ok</i>	haulldum

* Rättat från \en\ genom att en *ok*-abbreviatur (\ʔ\ har placerats ovanför den nämnda grafföljden, vilken har underprickats. Med hänsyn till abbreviaturens utformning har rättelsen gjorts av skrivaren av huvudtexten; det är alltså inte fråga om en av de tidigare nämnda 1300-talsrättelserna i R (så även Finnur Jónsson 1931, 221).

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 14. Strof 13 (*Hjástælt*: \H ia ftællt\).

Ö	Mañdyrþir	fa	mæþar
HtU	M añ dýrþer	fær	mærþar
R	Mandyrþir	fa	mærþar
T	Manndy2di2	fa	me2da2
W	mann dýrðer	fä	mærðar

Morfologisk variation föreligger här i växlingen mellan \fa\ resp. \fær\ (fá, pl. resp. fær, sing., av fá). Övriga handskrifter har fá, vilket är att vänta då subjektet utgörs av *manndyrðir*; HtU är alltså ensam om denna läsning, medan Ö ansluter till R, T och W (Finnur Jónsson 1931, 221).

Det finns även lexikal variation av typ 1, nämligen i växlingen mellan \mæþar\ resp. \mærþar\. Den sistnämnda skrivningen är *mærð* i genitiv, och är den som återfinns i samtliga övriga handskrifter (loc. cit.). Skrivningen \mæþar\ återgår veterligen inte på någon känd ordform, och den kan mycket väl vara en felskrivning som består i att ett \r\ har uteglömts. Skrivaren gör ingen skillnad på gammalt /ø:/ och /æ:/ (t.ex. Thorell 1977b, 207, verbet *færa*), vilket gör att lemman som inleds med *mæð*- skulle kunna komma ifråga. Inte heller då kan en känd ordform identifieras bakom ovanstående skrivning; verbet *mæða* tar ju t.ex. -ir-ändelse i presens (t.ex. Fritzner 2, 770).

Tabell 15. Strof 14 (*Langlokum*: \Langlokvm\).

Ö	hakon	ræþ2	mæþ	heiþan
HtU	H akon	ræþ2	mæþ	heiþan
R	Hakvn	ræð2	með	heiþan
T	Hacon	æd2	med	heidan
W	Hakon	ræð2	með	heiðan

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 16. Strof 15 (*Afleiðingum*: \A fleiþingvm\).

Ö	Þeim	er	grvndar	grímo
HtU	Þ eim	er	grvndar	grímo
R	Þeim	er	grvndar	grímv
T	þeim	e2	gzunda2	gzimu
W	þeim	er	grundar	grimu

Endast betydelselös grafisk variation mellan Ö och HtU. Däremot enas dessa två gentemot samtliga övriga handskrifter i att ha det avslutande ordet med representation för långt /m/, nämligen en uncial (så läst av Finnur Jónsson 1931, 222). Den vanliga tolkningen av denna ordform uti-

från R och övriga handskrifter är att det är fråga om lemmat *gríma*. Graftypen \m\ används enligt Thorell (1977a, XI) i DG 11 dels initialt och finalt för kort /m/, dels medialt för såväl långt som kort /m/. En kontroll av bruket av uncialt \m\ visar att Thorells iakttagelse stämmer, men de mediala beläggen där denna graftyp betecknar kort /m/ visade sig vara mycket fåtaliga. Det är därmed sannolikt att skrivaren vid skrivningarna ovan har avsett att återge långt /m/. Dessutom förekommer *gríma* ytterligare en gång i DG 11, då skrivet \[g]rima\, d.v.s. med standardrepresentationen för kort /m/ (37v:10, Skáldskaparmál, heiti för 'natt'; se Thorell 1977b, 212).

Tabell 17. Strof 16 (*Drögur*: \Dzogr\).

Ö	Setr	vm	vifi	vitran
HtU	S etr	vm	vifa	vitran
R	Setr	of	vifa	vitran
T	Setz	of	vifa	vitzan
W	Setr	[o]f	vifa	vitran

Lexikalisk variation av typ 1 föreligger i växlingen mellan \vifi\ (ack. av *vísir*) resp. \vifa\ (ack. av *vísi*). Läsningen \vifi\ finns bara här (ibid., 222); samtliga övriga handskrifter har en skrivning som återgår på ordformen *vísa*. Det är ingen semantisk skillnad mellan dessa två ordformer (t.ex. Ásgeir Blöndal Magnússon 1995, 1145).

Tabell 18. Strof 17 (*Refhvörf*: \R ef hvözf\).

Ö	Sikf	gloþar	verr	fækir
HtU	S ikf	gloþar	verr	fækir
R	Sikf	gloþar	veR	fækír
T	Siks	gloda2	ve2	føki2
W	Sikf	gloðar	veR	fæker

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 19. Strof 18 (*Qnnur refhvorf: \Avnr refhvorf*).

Ö	bloð	fremr	.h.	en
HtU	B loþ	fremr	hlavck	at
R	Bloð	fremr	hlækck	at
T	Blod	fremr	hlauck	at
W	bloð	fremr	hløkck	at

Här är ytterligare ett exempel på ett avvikande bruk av suspension i skrivningen \.h.\ för väntat *Hløkck*. Som tidigare framhållits används \h\ omgivet av punkter i DG 11 vid suspensioner, men då främst i förkortade skrivningar av olika former av verbet *heita* (se kommentaren avseende strof 1).

Lexikal variation av typ 2 kan iakttas i växlingen mellan \en\ och \at\.

Finnur Jónsson (1931, 224) nämner inte läsningen i Ö, men som tabell 19 visar är den unik för denna text. Att skriva \en\ istället för \at\ kan inte sägas vara en felskrivning i den meningen att skrivaren har missuppfattat skriftbilden och återgett den fel. Istället kan det vara fråga om en omtolkning eller liknande.

Tabell 20. Strof 19 (*Þriðju refhvorf: \.ijj. refhvorf*).

Ö	Segl	fkekr	vm	hlýn	hvglar
HtU	S egl	fkekr	ok	hlýn	hvglar
R	Segl	fkekr	of	hlyn	hvglar
T	Segl	fcek2	of	hlyn	huglaz
W	Segl	fkekr	of	hlýn	huglar

Lexikal variation av typ 2 föreligger i växlingen mellan \vm\ (\v̄; *um*) resp. \ok\ (\z; *ok*). Båda dessa läsningar finns bara här, och övriga handskrifter har *of* (ibid., 225). Som en semantisk ekvivalent till detta framstår *um*, d.v.s. läsningen i Ö, medan *ok*, HtU:s läsning, saknar motsvarighet.

Tabell 21. Strof 20. (Rubrik saknas.)

Ö	h'ýelir	hlýr	fyrir	ftali	havit
HtU	H eler	hlýr	fýrir	ftali	hafit

Tabell 21. Strof 20. (Rubrik saknas.) Forts.

R	Hélir	hlyr	at	ftali	hafit
T	Heliz	hlyz	at	ftali*	hafid
W	Hælrir	hlýr	at	ftaali	hafit

* van Eeden (1913, 147) läser \a\ som \o\.

Fonologisk variation föreligger i växlingen \hⁱelir\ resp. \Heler\ (*hélir*, av *héla*). Den supralinjära grafen \i\ utgör en rättelse, och den ger vid handen att utvecklingen /e:/>/ie/ börjar framträda. Det skall dock noteras att långt /e:/ i DG 11 med mycket få undantag skrivs \e\. Det finns dock ytterligare ett exempel på att långt /e:/ skrivs \ie\, nämligen \hiellði\ (4r:10; *hélði*, av *héla*), d.v.s. samma lemma. Det finns exempel på att utvecklingen /e:/>/ie/ manifesteras i handskrifter så tidigt som på 1200-talet, men den börjar inte slå igenom på allvar förrän runt 1350 (Björn K. Þórólfsson 1925, XIV). Ovanstående exempel visar dock att denna ljudövergång sannolikt har börjat göra sig gällande hos skrivaren av DG 11. Att den får grafisk representation direkt efter /h/ beror möjligen på att den i denna position framstår tydligare eftersom /h/ förändras kvalitativt beroende på om den följs av /e:/ resp. /ie/. Före det förstnämnda utgörs /h/ av ett vanligt *h*-ljud, men efter det sistnämnda blir /h/ till en tonlös palatal frikativa (jfr *hjálmr*, *hjarta* o.s.v.; se t.ex. Iversen 1961, 19). Att sedan denna ljudutveckling inte manifesteras i ordformer som *hér*, *hét* o.s.v. i DG 11 (se Thorell 1977b, 219–20) beror möjligen på att dessa hade en fast skriftbild p.g.a. deras höga frekvens. Klart är i alla fall att formen i Ö visar på en novation som saknas i HtU.

Det skall noteras att ordformen *fyrir*, vilken står i både Ö och HtU, är unik för DG 11.

Tabell 22. Strof 21 (*Önnur en minni*: \o ñr en miñi\).

Ö	lvng	fra	ek	lýða	þengilf
HtU	L vng	fra	[oo]	lýða	þengilf
R	Lvng	fra	ec	lyða	þengilf
T	Lung	fza	eg	lyða	þengilf
W	Lýng	fra	ek	lýða	þengilf

Endast betydselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 23. Strof 22 (*En þriðja*: \En þríþia\).

Ö	himin gleva	fttrykr	.h.
HtU	H imin gleva	fttrykr	hafar
R	Himinglæfa	fttrykr	hafar
T	himinglefa	ftzykz	hafaz
W	Himín glæfa	fttrykr	háafar

Återigen föreligger en suspension som används på ett sätt som avviker från DG 11:s normala bruk. Se diskussionen av stroferna 1 resp. 18 ovan. Utifrån övriga förkortade skrivningar i DG 11 ger denna förkortade skrivning till synes inte tillräcklig information för att formen *háfar/háar* skall kunna utläsas, i synnerhet som det styrande substantivet inte finns medtaget.

Tabell 24. Strof 23 (*Refshvarfa bróðir*: \R efh[v]arfa bzoþz\).

Ö	Firit	hond	meþ	hara
HtU	Firiz	havnd	meþ	haða
R	Firiz	hond	með	hara
T	Fi2iz	hond	med	haza
W	Firriz	hond	með	haða

Morfologisk variation föreligger i växlingen \Firit\ resp. \Firiz\. Verbformen i HtU, liksom i övriga handskrifter, är *firra* i mediopassivum, och denna ändelse skrivs såväl \z\ som \zt\ i DG 11 (\dzeifþvz\, *dreifðusk*, av *dreifask*, 2r:6 resp. \fnerizt\, *snerisk*, av *snúask*, 15r:10).¹¹ I Ö är det inte fråga om samma verbform, med mindre att man förutsätter att \z\ har uteglömts. Om man dock ser till skrivningen i DG 11 och prövar vilka möjliga ordformer denna skulle kunna generera, ges två möjligheter. Den första möjligheten är att det vore fråga om 2:a pers. pl. av *firra*, d.v.s. *firrið*. Skrivaren av DG 11 gör nämligen ingen skillnad på obetonat ursprungligt *-it* och *-ið*, utan båda skrivs normalt \it\, ibland \ið\ alt. \ip\, utan hänsyn till vilken av ändelserna det är fråga om (\latið\, *låtít*, perf. part. av *lata*,

11 Vissa undantag finns, bl.a. de ålderdomliga formerna *-umk* i 1:a pers. samt *-sk* i 3:e pers. Dessa förekommer dock uteslutande i diktцитat och är därmed sannolikt kopierade ur förlagan.

20v:8 resp. \eigit\, *eigið*, 2:pers. pl. pres. av *eiga*, 14v:10). Den andra möjligheten är att det är fråga om det negerande suffixet *-t*, d.v.s. *firri-t*. Båda dessa alternativ ger vissa tolkningsproblem, och fullt klart är i alla händelser att läsningen i Ö inte har stöd i någon av de andra handskrifterna (Finnur Jónsson 1931, 226).¹²

Tabell 25. Strof 24 (*Dunbent*: \D vnhent\).

Ö	[o]reintio2nvm	gleþ2	hozna
HtU	hrein tio2nvm	gleþ2	hozna
R	Hreintio2nvm	gleð2	hozna
T	H2eintio2nom	gled2	hozna
W	Hreín tiq2num	gleð2	hozna

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 26. Strof 25 (*Tilsagt*: \Til sagt\).

Ö	Ravft	gefr	oplingr	aftar
HtU	Ræft	gaf	oplingr	aftar
R	Ravft	gefr	avðlingr	iaftar
T	Rauft	gef2	audling2	iafta2
W	Rqst	gefr	qðlingr	iaftar

Morfologisk variation föreligger i växlingen \gefr\ resp. \gaf\ (*gefr* resp. *gaf*, av *gefa*). Formen *gefr* är den som återfinns i samtliga övriga handskrifter undantaget just HtU; *gaf* är därmed unik för denna text.

Unik för HtU är också skrivningen \Ræft\, och samtliga övriga handskrifter har skrivningar som återger samma ordform som Ö, d.v.s. *rqst*. Skrivningen \Ræft\ ger ett antal åtminstone teoretiska ordformer, t.ex. perf. part. av verben *ræsa* 'få på glid' och *ræsta* 'göra ren'. Det innebär att variationen kategoriseras som lexikalisk av typ 1, även om det onekligen innebär rätt stora tolkningsproblem med de nämnda ordformerna på denna

12 Det är värt att notera att det vid fler tillfällen i DG 11 förekommer att väntad mediopassivändelse skrivs på ett sätt som sammanfaller med obetonat *-it/-ið*, nämligen \latið\ (27r:12) resp. \lattið\ (33v:27). Dessa två skrivningar är i ett diktat av Víga-Glúmr som i DG 11 förekommer vid två tillfällen. R har här \Lattiz\ (Finnur Jónsson 1931, 88). Skrivningarna i DG 11 behandlas av Heimir Pálsson 2010.

plats. Den vanliga tolkningen av den kenning som detta ord ingår i är *røst* (t.ex. 'längdenhet' och 'väg') *jastar* ('jäst') för 'öl'. Det skall dock noteras att läsningen *ástar* är unik för Ö och HtU, och samtliga övriga handskrifter återger genitiv av *jøstr* (Finnur Jónsson 1931, 227). Det är naturligtvis möjligt att *røst ástar* (t.ex. 'kärlekens väg') skulle kunna fungera som en kenning i något sammanhang, även om den veterligen saknar parallell. Det bör vidare framhållas att skrivningen \Ravft\ i Ö också skulle kunna representera ordformen *raust* 'röst', med kenningen *raust ástar* 'kärlekens röst' som resultat. Även om inte heller den mig veterligt är belagd är det ändå en teoretiskt sett fullt möjlig kenning.

Tabell 27. Strof 26 (*Orðskviðubáttir*: \O rþz qvīþo hattr\).

Ö	Fvff	bzytr	fýlkir	eifo
HtU	Fvff	bzytr	fýlkir	eifo
R	Fvs	bzytr	fýlkir	eifv
T	Fuð	bzytz	fýlkiz	eifo
W	Fuff	bzytr	fýlker	eífu

Ingen variation föreligger över huvud taget mellan Ö och HtU.

Tabell 28. Strof 27 (*Álagsbáttir*: \Alagf hattr\).

Ö	Jfkallda	bravt	eifv	eik	varþ	fvð	en	bleika
HtU	Jfkallda	fkar ek	olldv	eik	var	fvð	en	bleika
R	Ifkallda	fkal* ec	oldv	eik	var	fvð	en	bleika
T	j fcalda	fca2 eg	auldo	eik	va2	fud	in	bleika
W	I fkallda	b2aút	qlldu	eik	var	fúðín		bleika

* 1300-talsrättelse föreligger. Huvudtextens skrivning har då rättats, enl. Finnur Jónsson (1931, 228) och Faulkes (2007, 43), till ordformen *skar*.

I detta fall finns hela tre fall av lexikal variation. Den första är den mellan \bravt\ (d.v.s. verbformen *braut* av *brjóta*) resp. \fkar ek\, vilket faller inom lexikal variation typ 2. Ordformen *skar* återfinns i T, medan R har *skal*. Ordformen *braut* återfinns förutom i Ö också i W (Finnur Jónsson 1931, 228). Finnur Jónsson (loc. cit.) läser i Ö \bratt(?)\, men Grape & al. (1977b, 171) påpekar att ovanstående läsning är den rätta.

Det andra fallet av lexikal variation är växlingen \eiv\ (*eisu*, av *eisa*) resp. \olldv\ (*oldu*, av *alda*); också den är av typ 2. Läsningen *eisu* är unik för Ö, och samtliga andra handskrifter har *oldu*. Möjligen har *eisu* inkommit från föregående strof, där denna ordform också förekommer, också där i kombination med verbet *brjóta*. En sådan förväxling är lättast att tänka sig inom ramen för Ö, eftersom verscitaten här står intill varandra på samma rad (möjligtvis ej så i förlagan, men i så fall på två rader intill varandra).

Det tredje fallet är växlingen \varþ\ resp. \var\ (*varð* resp. *var*, d.v.s. *verða* resp. *vera*), vilket faller inom lexikal variation typ 1. Läsningen i Ö är unik, men växlingen kan knappast sägas förändra innebörden av textavsnittet.

Tabell 29. Strof 28 (*Tvískelft*: \Tviškelft\).

Ö	vanba[v]gf	veiti	fendir
HtU	V aṛbavgf	veiti	fendir
R	Vanbavgf*	veitti	fendīr
T	Vann baugf	veitti	fendi2
W	Vandbáugf	veiti	fender

* 1300-talsrättelse föreligger. Huvudtextens skrivning har rättats genom att \n\ har försetts med ett horisontellt förkortningsstreck, med \Vannbavgf\ som resultat (se Finnur Jónsson 1931, 228).

Här föreligger variation mellan Ö och HtU i det att den förstnämnda texten i det första ordet har DG 11:s normalrepresentation för kort /n/, medan HtU har normalrepresentationen för långt /n/ (Thorell 1977a, XIV). Denna ordform normaliseras oftast *vandbaugr*, och det finns exempel på att konsonantkombinationen /nd/ i DG 11 assimileras till långt /n/, t.ex. *fundit* (av *finna*) skrivet \fvṛit\ (21v:16) resp. \fvṛit\ (37r:28). Därmed kan skrivningen i HtU mycket väl vara avsedd att återge den väntade ordformen. Skrivaren av DG 11 skiljer normalt på långt och kort /n/, men samtidigt finns ett antal fall där långt /n/ skrivs med enkelt \n\ (de flesta dock i obetonad position, t.ex. \hamarin\, *hamarrinn*, 14v:2, Gylfaginning). Möjligen kunde det således vara försvarbart att utläsa *vannbaugr* i Ö, men med stor sannolikhet har skrivaren avsett kort /n/ i denna position, med ett ord *vanbaugr* som resultat. Ö och huvudtexten av R är ensamma om att ha

representation för kort /n/ i denna position (Finnur Jónsson 1931, 228). Representation för långt /n/ delar HtU med 1300-talsrättelsen i R (se ovan) och T; skrivning med \nd\ föreligger endast i W.

Värt att notera är att skrivningen \veiti\, som förvisso sammanfaller i Ö och HtU, för övrigt endast delas av W. Resterande handskrifter har långt /t/, vilket resulterar i en preteritumform.

Tabell 30. Strof 29 (*Detthent*: \D etthent\).

Ö	Tvær	mvn	ek	hilmi	hýrṽm	heimf	viftir	o tviftar
HtU	Tver	man	ek	hilmi	hýrṽm	heimf	viftir	o tviftar
R	Tvær	man	ec	hilmi	hyrṽm	heimf	vift er*	otviftar
T	Tueiz	man	ec	hilmi	hyzom	heimf	uiftiz	otuiftaz
W	tvær	man	ek	hilmí	hýrum	heím̃f	vifter	otviftar

* 1300-talsrättelse föreligger. Huvudtextens skrivning har rättats genom att ett streck har dragits mellan \t\ och \e\ för att binda ihop dessa, med \vifter\ som resultat (se Finnur Jónsson 1931, 229 och Faulkes 2007, 43).

Morfologisk variation föreligger i växlingen \mvn\ resp. \man\. Ö är ensam om att ha formen \mvn\ (Finnur Jónsson 1931, 229). Båda varianterna används också för övrigt i DG 11, med rätt jämn fördelning (Thorell 1977b, 242).

Variation föreligger också i växlingen \hyrṽm\ resp. \hyrṽm\, vilket måste kategoriseras som lexikal variation av typ 1, och det finns teoretiska tolkningsalternativ för den senare skrivningen i ordformerna *hyrrum*/*hýrrum*. Finnur Jónsson (1931, 229) noterar inte avvikelser i HtU, men som tabellen ovan visar har övriga handskrifter en skrivning med representation för kort /r/. Kapitälerna \r\ är i DG 11 normalrepresentationen för långt /r/, men den används också initialt (Thorell 1977a, XI). Ett antal belägg finns på att icke-initialt kort /r/ skrivs med denna graftyp (se t.ex. Thorell 1977b, 217, skrivningarna av namnet *Haraldr*), men dessa är få. Det är alltså sannolikt att skrivaren i detta fall har avsett att återge ett långt /r/, och denna skrivning står isolerad bland de övriga handskrifterna.

Tabell 31. Strof 30 (*Draugshátttr*: \D ravgf hátttr\).

Ö	þoll	biþ	ek	hilmif	hýlli.	hallda	græna	fkiallda
HtU	Þoll	biþ	ek	hilmif	hýlli.	hallda	græña	fkiallda
R	Þoll	bið	ec	hilmif	hylli	halda	grænna	fkialda
T	Holl	bid	ek	hilmis	hylli	hallda	grønna	fciallda
W	þoll[...]	[bið]	ek	hilmif	hýlli	hallda	grænna	fkialða

Morfologisk variation kan iakttas i växlingen \græna\ resp. \græña\. Som ovan framhölls skiljer skrivaren av DG 11 som regel mellan kort och långt /n/ (\n\ resp. \ŋ\ \ŋ\ \ŋ\; se Thorell 1977a, XI och XIV), även om ett antal undantag finns. Det är alltså troligt att det är just formen *græna* (bl.a. ack. pl. mask. och ack. sing. fem.) som skrivaren har avsett skriva i Ö, inget annat. Läsningen *græna* förekommer endast i Ö, och med tanke på att *skjalda* är substantivet som detta adjektiv kongruerar med är naturligtvis en form i gen. pl. att vänta.

Tabell 32. Strof 31 (*Bragarhátttr*: \B ragar hátttr\).

Ö	Stalf	dýnblacka	ftockvi	ftiŋ geþf	famír	miŋaz
HtU	Stalf	dýnblacka	ftockvi	ftiŋgeþf	famir	miŋaz
R	Stalf	dynblacka	ftavcki*	ftingeðf	famír	minaz
T	Stals	dyn blacka	ftauckui	ftinngeðs	famir	minnaz
W	[S]talf	dýnblakka	[støkk]ví	ftinn geðf	famer	minnaz

* 1300-talsrättelse föreligger. Huvudtextens skrivning har rättats genom att ett supralinjärt \v\ har placerats över \k\, med \ftavck'v'í\ som resultat (se Finnur Jónsson 1931, 229 och Faulkes 2007, 43).

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Tabell 33. Strof 32 (*Liðbendum*: \L iþhendvm\).

Ö	el	þreifz	ſkarpt	vm	ſkvla.	ſkyf	ſnarvinda	lindar
HtU	el	þreifz	ſkarpt	vm	ſkvla.	ſkýf	ſnarvinda	lindar
R	El	þreifz	ſkarpt	of	ſkvla	ſkys	ſnarvinda	lindar
T	El	þreiffc	ſca2pt	of	ſcula	–	ſnazuinda	linda2
W	El	þreifz	ſkarpt	um	ſkvla	ſkýf	ſnarvinda	lindar

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Läsningen *um* delar Ö och HtU med W; R och T har *of* (jfr strof 2).

Tabell 34. Strof 33 (*Veggiat*: \V eggia\).

Ö	liff	var	ran	at	ravnvm	reidd	fverþ	fkapat	miok	ferþvm
HtU	L iff	var	ran	at	ravnvm	reidd	fverð	fkapat	miok	ferþvm
R	Liff	varþ	rán	at	ravnvm	reð*	fverþ	fkapat	mioc	ferþvm
T	Lifs	vazd	zan	at	zaupom	zeid	fuezd	fcapad	miok	fezdom
W	Liff	varð	rán	at	raunum	reið	fverð	fkapat	miok	ferðum

* 1300-talsrättelse föreligger. Huvudtextens skrivning har rättats genom att man har försökt att omforma \e\ till \i\ samt genom att ett \v\ har placerats efter \ð\, med \riðv\ som resultat (se Finnur Jónsson 1931, 230).

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

Ö och HtU har båda *var*, medan övriga handskrifter har *varð* (Finnur Jónsson 1931, 230). Dessutom enas Ö och HtU i den gemensamma läsningen \reidd\ gentemot övriga handskrifter. T och W har \zeid\ resp. \reið\, medan huvudtexten i R har \reð\ och 1300-talsrättelsen i densamma \riðv\ (loc. cit.).

Tabell 35. Strof 34 (*Flagðalag*: \F lagþalag\).

Ö	Flavft	bio	folka	treýftir	fagr fkiolldvzvztvm	elldvm
HtU	F lavft	bio	folka	treýftir	fagr fkiolldvzvftvm	elldvm
R	Flavft	bío	folka	treýftir	fagr fkioldvpvftvm*	avldvm
T	Flauft	bio	folca	tzeustiz	fagz fciolduþoftom	auldom
W	Flauft	bio	folka	treýfter	fagr fkiollduðuztum	qlldum

* Nasalstreckat är mycket svagt.

Här föreligger ortografisk variation mellan Ö och HtU i det näst sista ordet genom att Ö låter grafen \t\ föregås av \z\, medan HtU har långt s i samma position. De skrivningar som återfinns i övriga handskrifter representerar dock ordformen *fagrskjölduðustum* (t.ex. Faulkes 2007:18) och det innebär att Ö och HtU har en gemensam avvikelse. Det är värt att notera att en liknande utformning av superlativändelsen förekommer senare i strof 34 i HtU, nämligen \biartvegivzvftv\ (av *bjartveggjaðr*, 53v:22), vilket

svarar mot \biartvegi'vþ'vftv\ i R (48v:9). Intressant nog har alltså en rättelse företagits i R just i den position som motsvarar den felaktiga läsningen i HtU. Jag avser återkomma till tolkningen av detta faktum i ett annat sammanhang.

Ö och HtU har ytterligare en gemensam läsning gentemot övriga handskrifter, nämligen i fråga om \elldvm\, vilket måste vara dat. pl. av *eldr*. Samtliga övriga handskrifter har skrivningar representerande ordformen *öldum*, dat. pl. av *öld* 'folk' (Finnur Jónsson 1931, 231).

Tabell 36. Strof 36 (*Þríbent*: \Þ rihent\).

Ö	hriftiz	hvatt	þa	er	reiftiz
HtU	Hriftiz	hvatt	þa	er	reiftiz
R	Hrifti	hvatt	þa	er	reiftiz
T	hzifti	huatt	þa	e2	zeiftiz
W	Hrifti	hvatt	þa	er	reiftiz

Endast betydelselös ortografisk variation mellan Ö och HtU.

5.2. Sammanställning av avvikelser samt överensstämmelser

I det följande diskuteras inledningsvis avvikelserna mellan Ö och HtU, och därefter överensstämmelserna mellan dem å den ena sidan gentemot övriga handskrifter å den andra.

Tabell 37. Ortografisk variation: växlingen \zt\ resp. \ft\.

Strof	Ö	HtU
34	\fagr fkiolldvzvztvm\	\fagr fkiolldvzvftvm\

På denna plats behandlas endast den grafiska variationen mellan \zt\ resp. \ft\ i Ö resp. HtU; den gemensamma avvikelserna i dessa två handskrifter, d.v.s. \z\ gentemot \þ\ eller \ð\ i de övriga, behandlas i samband med tabell 43 nedan. Representationen av /s/ intill /t/ förändras under medeltidens gång i isländsk skrift. Bruket att skriva superlativändelsen \zt\ (då den följdes av ändelse) blir vanlig på 1300-talet, och innan dess var den vanligaste skrivningen \ft\ alt. \st\ (Stefán Karlsson 1989, 38). Skrivningen i HtU, d.v.s. \ft\, är därmed ålderdomligare, men i DG 11 förekommer också

för övrigt rikligt med \ft\-skrivningar i superlativändelser (t.ex. Thorell 1977b, 201, adj. *fagr*; 204, adj. *form*). Som framgår av diskussionen vid tabell 43 är det möjligen så att just denna läsning i Ö är avskriven efter samma förlaga som HtU, eftersom det är fråga om ett för dessa texter gemensamt fel som ej föreligger i någon annan handskrift (se ovan). Oavsett orsaken till denna läsnings uppkomst har variationen mellan \f\ och \z\ troligtvis sitt ursprung hos skrivaren av DG 11.

Tabell 38. Ortografisk variation: avvikande bruk av suspensioner.

Strof	Ö	HtU
4	\ftʹ\	\ftozvm\
11	\avdm\	\allmílldz\
18	\.h.\	\hlavck\
22	\.h.\	\hafar\

I samband med redovisningen av dessa skrivningar vid respektive versrad konstaterades att förkortningsbruket avviker från det i DG 11 allmänna och veterligen även från det i övriga isländska handskrifter (till skillnad från suspensionen \hʹ\ för *heitir* i strof 1). Möjligen kan dock bruket av suspension i dessa fall vara motiverat av Ö:s funktion. Denna text är endast avsedd att utgöra minnespunkter för Háttatal, inte en fullständig nedteckning. Det är inte nödvändigt att dessa ordformer framstår tydligt eftersom dikten ändå ges i ett mycket fragmentariskt skick. Möjligen kan suspensionerna vara motiverade av platsbrist. Skrivaren tycks ha strävat efter att inleda varje ny rad på sidan med en ny versrad och inte fortsätta stroferna på nästa rad. Således kan han ha tillgripit suspensioner i dessa fall för att klara denna strävan utrymmesmässigt. En faktor som också kan spela in är att skrivaren är medveten om att en fullständig text följer direkt efteråt, och denna vetskap ger skrivaren möjligen större frihet att förkorta kraftigare (framhållet av Heimir Pálsson i Mårtensson & Heimir Pálsson 2008, 148).

Tabell 39. Fonologisk variation.

Strof	Ö	Ht	Lemma
20	\hʹelir\	\H eler\	<i>héla</i>

Denna variation lägger inget till förhållandet mellan de två undersökta texterna. Däremot pekar den på att skrivaren i Ö har identifierat vilket lemma det är fråga om och därefter gjort en fonologisk analys.

Tabell 40. Morfologisk variation.

Strof	Ö	HtU	Lemma	Kommentar
9	\Vox\	\V ex\	<i>vaxa</i>	Ö är ensam om <i>vóx</i> resp. <i>óx</i> (Finnur Jónsson 1931, 220).
13	\fa\	\fær\	<i>fá</i>	HtU är ensam om <i>fær</i> (ibid., 221).
23	\Firit\	\Firiz\	<i>firra</i>	Ö är ensam om \Firit\ (ibid., 226).
25	\gefr\	\gaf\	<i>gefa</i>	HtU är ensam om <i>gaf</i> (ibid., 227).
30	\græna\	\græña\	<i>grænn</i>	Ö är ensam om <i>græna</i> (ibid., 229).

I tre av dessa fall har alltså Ö en morfologisk variant som den är ensam om, men det skall noteras att variationen inte är särskilt stor. I vissa fall är det fråga om en variant som komplicerar det syntaktiska sammanhanget, t.ex. \Firit\ och \græna\, men då endast första versraden står med blir detta sammanhang ändå något oklart. Det är alltså lättare att tänka sig att sådan variation uppstår inom ramen för Ö än i själva dikten.

Det är naturligtvis möjligt att en gemensam förlaga skulle kunna generera variation av ovanstående slag. Man måste dock i så fall räkna med att skrivaren av DG 11 i dessa fall har gjort ändringar av förlagan alternativt skrivit fel, i antingen Ö eller HtU. I de fall då växling föreligger mellan verbform i sing. resp. pl. (*fær* resp. *fá*) samt pres. resp. pret. (*gefr* resp. *gaf*) måste man tänka sig att växlingen har sin grund i medvetna förändringar av skrivaren; denna variation är knappast resultatet av rena avskriftsfel. För att ta reda på huruvida skrivaren av DG 11 tillät sig ändringar av detta slag krävs dock att man studerar handskriften ingående i sin helhet och kartlägger dess ortografi. Endast Ö och motsvarande text i HtU ger inte tillräcklig information för att ta ställning i denna fråga.

Tabell 41. Lexikal variation 1.

Strof	Ö	HtU	Kommentar
3	\baǵa\ (<i>baggi</i>)	\baga\ (<i>bági</i>)	Ö är ensam om <i>baggi</i> (ibid., 216).
9	\roþnan\ (<i>roðnan</i>)	\roðna\ (<i>roðna</i>)	Ö är ensam om <i>roðnan</i> (ibid., 220).
11	\avdm\ (<i>auðmildr</i>)	\allmildz\ (<i>allmildr</i>)	HtU är ensam om <i>allmildr</i> (ibid., 221).
13	\mæþar\ (?)	\mærþar\ (<i>mærð</i>)	Ö är ensam om \mæþar\ (ibid. 221).
16	\vífi\ (<i>vísir</i>)	\vifa\ (<i>vísi</i>)	Ö är ensam om <i>vísir</i> (ibid., 222).
25	\Ravft\ (<i>røst</i>)	\Ræft\ (t.ex. <i>ræsa</i> alt. <i>ræsta</i>)	HtU är ensam om <i>ræst</i> (ibid., 227).
27	\varþ\ (<i>verða</i>)	\var\ (<i>vera</i>)	Ö är ensam om <i>verða</i> (ibid., 228).
28	\vanba[v]gf\ (<i>vanbaugr</i>)	\V aŋbavgf\ (<i>vandbaugr</i>)	Ö delar <i>van-</i> med huvudtexten i R, medan <i>vann-</i> delas av 1300-talsrättelsen i R samt T. (W har <i>vand-</i> ; ibid., 228.)
29	\hýrvm\ (<i>hýrr</i> , adj.)	\hýryvm\ (t.ex. <i>hyrr</i>)	HtU är ensam om <i>hýrrum/hyrrum</i> (ibid., 229).

Denna variation har ofta sin grund i att en mindre ortografisk skillnad genererar ett nytt lemma, så t.ex. \baǵa\ resp. \baga\ samt \vanbavgf\ resp. \Vaŋbavgf\. I vissa fall är det fråga om grafiskt och semantiskt närbesläktade ord, t.ex. \varþ\ resp. \var\, och i vissa fall kan den nya ordformen ha sitt ursprung i att en graf har uteglömts, t.ex. \mæþar\ resp. \mærþar\. Också dessa typer av variation kan man mycket väl tänka sig uppstå vid avskrift, i synnerhet som sagt när texten är fragmentarisk och det större sammanhanget är oklart.

Liksom i fråga om föregående kategori, är det möjligt att en gemensam förlaga skulle kunna skapa variation av ovanstående slag, även om man behöver mer information om skrivarens arbetssätt för att kunna ta ställning till huruvida det är sannolikt eller inte. Det skall dock framhållas att det är fråga om ganska många fall av variation på en rätt liten textmängd, i synnerhet om man räknar med fallen av morfologisk variation.

Tabell 42. Lexikal variation 2.

Strof	Ö	HtU	Kommentar
18	\en\ (<i>en</i>)	\at\ (<i>at</i>)	Ö är ensam om <i>en</i> (ibid., 224).
19	\vm\ (<i>um</i>)	\ok\ (<i>ok</i>)	Övriga handskrifter har <i>of</i> (ibid., 225).
27	\bravt\ (<i>brjóta</i>)	\fkar ek\ (<i>skera</i>)	Läsningen <i>skar ek</i> delas av rättelsen i R (huvudtexten har <i>skal ek</i>) samt T; W har <i>braut</i> (ibid., 228).
27	\eifv\ (<i>eisa</i>)	\olldv\ (<i>alda</i>)	Ö är ensam om <i>eisa</i> (ibid., 228).

Denna kategori innebär högsta graden av variation mellan Ö och HtU. Antalet exempel inom denna kategori är dock rätt få, och i två fall är det fråga om obetonade småord. Av dessa sammanfaller HtU i ett fall med övriga handskrifter (*en* resp. *at*), och i ett annat gör Ö det (*um* resp. *of*), och just det faktum att det är småord kan kanske förklara att variation har uppstått.

Det tredje exemplet i tabellen pekar dock mot att Ö har ett annat ursprung än HtU. De två varianterna \bravt\ resp. \fkar ek\ är grafiskt olika och förväxling mellan dem uppstår knappast vid avskrift. Likaså har båda varianterna stöd i andra handskrifter; det är alltså inte fråga om isolerade förekomster. Det ter sig synnerligen osannolikt att ordformen *braut* har uppstått i Ö resp. W helt oberoende av varandra, och i fråga om denna läsning måste Ö och W bygga på en gemensam tradition, skild från den som HtU representerar. Både *brjóta* och *skera* förekommer dessutom vid fler tillfällen i Håttatal med ett objekt betydande 'hav' eller 'våg'; paralleller finns därmed för båda varianterna.¹³

Lemmat *eisa* i Ö vid variationen mellan *eisa* och *alda* har som redan nämnts inte stöd i någon annan handskrift. *Eisa* har möjligen sitt ursprung i föregående versrad, som också slutar med detta lemma, dessutom i oblik form. Denna förväxling är lätt att föreställa sig inom ramen för Ö, eftersom *eisa* där står på samma rad (möjligen på skilda rader i förlagan, men då raderna intill varandra). Detta tyder ytterligare på att Ö inte har tillkommit i samband med DG 11, utan i ett annat sammanhang. Därefter har detta fel uppstått vid en avskrift av Ö, möjligen vid nedteckningen i DG 11.

13 Ett exempel med *brjóta*, strof 74, rad 5–6 (Finnur Jónsson 1931, 245), och två exempel med *skera*, strof 34, rad 3 resp. strof 78, rad 1 (ibid., 231 resp. 247).

I nedanstående fall uppvisar Ö och HtU en gemensam avvikelse gentemot övriga handskrifter. I fråga om variationen gentemot *reidd* föreligger variation mellan R, T och W, och då redovisas även dessa skrivningar.

Tabell 43. Fall där Ö och HtU tillsammans avviker.

Strof	DG 11	Övriga hss
2	<i>um</i> \vm\ i både Ö och HtU	<i>of</i>
15	<i>grimmu</i> \grimo\ resp. \grimo\	<i>grímu</i>
20	<i>fyrir</i> \fyrir\ resp. \fýrir\	<i>at</i>
25	<i>ástar</i> \aftar\ resp. \aftar\	<i>jastar</i> , gen. av <i>jōstr</i> .
33	<i>var</i> \var\ i både Ö och HtU	<i>varð</i>
33	<i>reidd</i> \reidd\ i både Ö och HtU	\reð\ (R, huvudtext), \riðv\ (R, rättelsen), \zeid\ resp. \reið\ (T resp. W)
34	<i>fagrskjöldustustum</i> (?) \fagr fkiolldvzvztvm\ resp. \fagr fkiolldvzvftvm\	<i>fagrskjölduðustum</i>
34	<i>eldum</i> \elldvm\ i både Ö och HtU	<i>øldum</i>
36	<i>bristisk</i> \hriftiz\ resp. \Hriftiz\	<i>bristi</i>

I inte så få fall enas Ö och HtU i en gemensam läsning som avviker från övriga handskrifter. Tydligast är skrivningarna \fagr fkiolldvzvztvm\ resp. \fagr fkiolldvzvftvm\, vilka representerar ett gemensamt fel i Ö och HtU. Ett naturligt antagande vore naturligtvis att Ö hade skapats utifrån förlagan till HtU, enligt Finnur Jónssons påstående (se ovan). Ovanstående genomgång visar dock att så knappast kan vara fallet. Det stora antalet isolerade skrivningar i Ö tyder på att denna text har skrivits av en eller flera gånger utan stöd av en komplett Háttatal-text. Vissa av dessa avvikelser hade knappast uppstått om det större syntaktiska sammanhanget framgick. Dessa småavvikelser hindrar dock inte att Ö skulle bygga på samma

tradition som HtU. Däremot utesluter förekomsten av verbformen *braut* i Ö ett sådant antagande, eftersom denna läsning också föreligger i W.

Hur skall då överensstämmelserna mellan Ö och HtU förklaras? I själva verket är det rätt naturligt att sådana har uppstått eftersom skrivaren faktiskt hade tillgång till såväl förlagan till Ö som en fullständig (fram till strof 56) version av Håttatal. Att skrivaren i enstaka fall har gått till den kompletta versionen och tagit läsningar därifrån är ingen orimlig tanke, t.ex. om förlagan av någon anledning har varit skadad. I synnerhet verkar denne ha gått till förlagan till HtU för de senare strofcitaten i Ö, t.ex. för stroferna 33 och 34. Det är naturligtvis svårt att leda detta scenario i bevis, och överensstämmelserna kan ha andra förklaringar. Trots allt är t.ex. ordformen *fagrskjöldudustum* inte särskilt frekvent, och de avvikande skrivningarna av den kan bero på att skrivaren har misslyckats med att återge en ovanlig ordform.

6 Slutord

Dessa slutsatser kan alltså dras utifrån ovanstående genomgång:

1. Ö bygger sannolikt på ett fragment av en från början (möjligen) komplett översikt över Håttatal. Troligtvis bestod fragmentet av en sida, med hänsyn till hur mycket text som finns på fol. 48r. Hade skrivaren haft tillgång till mera text hade troligen hela sidan fyllts ut.
2. Ö:s uppbyggnad tyder på att texten från början har haft en didaktisk funktion. I de allra flesta fall har versmåttet skrivits med majuskel eller kapital, och om två verscitats står på samma rad har skrivaren bemödat sig om att lämna avstånd mellan dem. På detta sätt är det lätt att orientera sig på sidan. Dessutom har skrivaren tillåtit sig att göra förkortningar som för övrigt inte förekommer i DG 11, sannolikt för att klara av att uppnå den ovan nämnda sidlayouten.
3. Ö:s funktion i DG 11 var troligtvis att komplettera HtU med namnen på versmåttens fram till strof 36. Av de 33 namn på versmått som finns i Ö förekommer endast 15 i HtU, och av dessa står bara 12 i anslutning till den strof där versmåttet förekommer.
4. Ö har sitt ursprung i en annan version av Håttatal än förlagan till HtU, med hänvisning till läsningar som är gemensamma för Ö och

andra handskrifter. Viktigast är förekomsten av ordformen *braut* (av *brjóta*) i strof 27, och denna läsning delar Ö med W. HtU har här *skar ek*, vilket delas av T samt en 1300-talsrättelse i R.

5. I vissa fall har skrivaren möjligen gått till den fullständiga versionen av Håttatal, förlagan till HtU, och sökt läsningar, med hänsyn till ett antal överensstämmelser mellan Ö och HtU gentemot övriga handskrifter. Till exempel har både Ö och HtU skrivningar representerande ordformen *eldum* (av *eldr*) i strof 34 där samtliga övriga handskrifter har skrivningar som representerar ordformen *øldum* (av *øld*).

Ö har troligtvis skrivits av en eller fler gånger med hänsyn till de många isolerade skrivningarna i denna text. I synnerhet skrivningene *eisu* för väntat *øldu* i strof 27 tyder på detta, eftersom *eisu* sannolikt har sitt ursprung i föregående strof. I Ö står dessa två versrader mycket tätt (på samma rad), och då är det lätt att tänka sig att förväxling har inträffat.

LITTERATURFÖRTECKNING

FÖRTECKNING ÖVER ANVÄNDA HANDSKRIFTER

AM 242 fol. (Codex Wormianus)
 DG 11 4to (Codex Upsaliensis)
 Gks 2367 4to (Codex Regius)
 Holm. perg. 8vo nr 4
 Utr. 1374 (Codex Trajectinus)

ÖVRIG LITTERATUR

Ásgeir Blöndal Magnússon. 1995. *Íslensk orðsifjabók*. 3. prentun með leiðréttingum. Reykjavík: Orðabók Háskólans.

Björn K. Þórólfsson. 1925. *Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15. öld og breytingar þeirra úr forn málinu*. Reykjavík: Fjelagsprentsmiðjan. (Nytryck 1987 i serien *Rit um íslenska málfræði* 2. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.)

Derolez, Albert. 2003. *The Palaeography of Gothic Manuscript Books: From the Twelfth to the Early Sixteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

van Eeden, Willem (utg.). 1913. *De codex trajectinus van de Snorra Edda*. Leiden: Eduard Ijdo.

- Faulkes, Anthony (utg.). 1985. *Codex Trajectinus. The Utrecht manuscript of the Prose Edda*. Copenhagen: Rosenkilde and Bagger.
- Faulkes, Anthony (utg.). 1998. *Snorri Sturluson. Edda. Skáldskaparmál 1*. London: Viking Society for Northern research, University College London.
- Faulkes, Anthony (utg.). 2007. *Snorri Sturluson. Edda. Háttatal*. Second Edition. London: Viking Society for Northern research, University College London.
- Finnur Jónsson (utg.). 1931. *Edda Snorra Sturlusonar udgivet efter håndskrifterne*. København: Gyldendalske boghandel – Nordisk forlag.
- Fritzner 2 = Fritzner, Johan. 1886–96. *Ordbog over det gamle norske Sprog 2. Omarbejdet, forøget og forbedret* Utg. Kristiania: Den norske Forlagsforening.
- Grape, Anders & Gottfrid Kallstenius. 1977a. "Transkriberad text." *Snorre Sturlasons Edda. Uppsala-handskriften DG 11. 2. Transkriberad text och paleografisk kommentar*. Anders Grape & al. (utg.). Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek, 1–109.
- Grape, Anders & Gottfrid Kallstenius. 1977b. "Paleografisk kommentar." *Snorre Sturlasons Edda. Uppsala-handskriften DG 11. 2. Transkriberad text och paleografisk kommentar*. Anders Grape & al. (utg.). Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek, 111–77.
- Guðrún Nordal. 2001. *Tools of Literacy. The Role of Scaldic Verse in Icelandic Textual Culture of the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Toronto: University of Toronto Press.
- Gödel, Vilhelm (utg.). 1897–1900. *Katalog öfver Kongl. Bibliotekets fornisländska och formorska handskrifter*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Hagland, Jan Ragnar. 1976. "Avskrift 'orð ifra orðe'. Gransking av ein kontrollert avskrivningsprosess frå mellomalderen." *Maal og Minne* (1976): 1–23.
- Haraldur Bernharðsson. 2002. "Skrifandi bændur og islensk málsaga. Vangaveltur um málpróun og málheimildir." *Gripla* 13: 175–97.
- Haugen, Odd Einar. 2004. "Tekstkrítt og tekstfilologi." *Handbok i norrøn filologi*. Red. Odd Einar Haugen. Bergen: Fagbogforlaget, 81–118.
- Heimir Pálsson. 2010. "Vísur og dísir Víga-Glúms." *Gripla* 21: 169–195.
- Hreinn Benediktsson. 1965. *Early Icelandic Script as Illustrated in Vernacular Texts from the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Reykjavík: The Manuscript Institute of Iceland. (Íslenzk handrit. Icelandic Manuscripts. Series in Folio 2.)
- Iversen, Ragnvald. 1961. *Norrøn grammatik. Sjette reviderte utgave*. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Johansson, Karl G. 1997. *Studier i Codex Wormianus. Skriftradition och avskriftsverksamhet vid ett isländskt skriptorium under 1300-talet*. Göteborg. (Acta Universitatis Gothoburgensis. Nordistica Gothoburgensia 20.)
- Johansson, Karl G. (utg.). 2006. Digital utgåva av Codex Wormianus i Menotas textarkiv, <http://gandalf.uib.no:8008/corpus/menota.xml>.
- Jón Sigurðsson & al. (utg.). 1852. *Edda Snorra Sturlusonar. Edda Snorronis Sturlæi*. Del 2. Hafniae (Köpenhamn): Det Arnemagnæanske Legat.

- Lindblad, Gustaf. 1954. *Studier i Codex Regius av äldre Eddan*. Lund. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap 10.)
- Maas, Paul. 1958. *Textual Criticism*. Eng. övers. av Barbara Flower. Oxford: Clarendon Press.
- Mårtensson, Lasse. 2007. AM 557 4to. *Studier i en isländsk samlingshandskrift från 1400-talet*. (Opublicerad doktorsavhandling vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.)
- Mårtensson, Lasse, & Heimir Pálsson. 2008. "Anmärkningsvärda suspensioner i DG 11 4to (Codex Upsaliensis av Snorra Edda) – spåren av en skriven förlaga?" *Scripta Islandica* 59: 135–55.
- Möbius, Th. (utg.). 1879–1900. *Hattatal Snorra Sturlusonar*. 1 & 2. Halle: Verlag der Buchhandlung des Weisenhauses.
- Noreen, Adolf. 1923. *Altisländische und altnorwegische grammatik (laut- und flexionslehre) unter berücksichtigung des urnordischen*. 4. vollständige umgearbeitete aufl. Halle (Saale): Verlag von Max Niemeyer. (Sammlung kurzer grammatiken germanischer dialekte 4. Altnordische grammatik 1.)
- Rajić, Ljubiša. 1976: "Grunnlagsproblemer i historisk språkforskning II." *Norskraft* 9: 1–50.
- Raschellà, Fabrizio D. 1982. *The So-called Second Grammatical Treatise. An Orthographic Pattern of Late Thirteenth-century Icelandic*. Firenze: Felice le Monnier.
- Seip, Didrik Arup. 1954. *Paleografi B. Norge og Island*. Red. Johs. Brøndum-Nielsen. Stockholm: Albert Bonniers förlag. (Nordisk kultur 28:B.)
- Stefán Karlsson. 1989. "Tungan." *Íslensk þjóðmenning* 6. *Munnmenntir og bókmenning*. Ritstj. Frosti F. Jóhannsson. Reykjavík: Bókaútgáfan Þjóðsaga, 3–54.
- Thorell, Olof. 1977a. "Inledning." I: *Snorre Sturlasons Edda. Uppsala-handskriften DG 11. 2. Transkriberad text och paleografisk kommentar*. Anders Grape & al. (utg.). Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek, IX–XXI.
- Thorell, Olof. 1977b. "Ordförrådet." I: *Snorre Sturlasons Edda. Uppsala-handskriften DG 11. 2. Transkriberad text och paleografisk kommentar*. Anders Grape & al. (utg.). Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek, 181–288.
- Wessén, Elias. 1971. *Svensk språkhistoria 2. Ordbildningslära*. Femte upplagan. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

SUMMARY

The Register of *Háttatal* in Codex Upsaliensis of *Snorra Edda*, DG 11 4to:
Its function and origins

Keywords: *Háttatal*, *Snorra Edda*, Codex Upsaliensis, Textual Criticism.

The subject of this paper is the register over *Háttatal*, called Ö, which is to be found in the manuscript DG 11 4to, the so-called Uppsala-Edda. Ö consists of the first verse line of the first 36 strophes (strophe 35 is missing) of *Háttatal*, accompanied by the name of the specific verse form. The aim of the article is twofold. The first purpose is to investigate why this register has been included in a manuscript of *Snorra Edda*, when it is directly followed by a complete *Háttatal*-text (56 strophes), here called HtU. The second purpose is to investigate the textual background of Ö, that is to say, if it was copied from the same exemplar as HtU (as Finnur Jónsson 1931 claimed).

It seems that the purpose of this register in DG 11 4to is to be a complement to HtU regarding the names of the verse forms: of the 33 names in the register, only 12 stand together with their respective strophe in HtU. One explanation for the fact that the register ends with strophe 36 is that the exemplar was fragmentary, and that it consisted of one page only. The textual origin of Ö is not the same as that of HtU. The most important difference between the two texts is Ö's reading *braut* (of *brjóta*) in strophe 27 where HtU has *skar ek*. Ö shares its reading with Codex Wormianus, whereas the reading in HtU is also found in Codex Trajectinus and a 14th-century correction in Codex Regius. It seems, however, that the scribe in some cases has turned to the same exemplar as that of HtU, as these two texts share a number of readings where all other manuscripts diverge. One example is *eldum* (of *eldr*) in strophe 34, where all other manuscripts have *öldum* (of *öld*). It appears that the register represented in Ö has been copied once or twice independently of a complete version of *Háttatal* before it was copied into DG 11, as there are quite a few readings that are only in this text. One example is the reading *eisu* in Ö where HtU has *öldu*, which is shared by all other manuscripts. This is in strophe 27, and the previous verse line in strophe 26 in Ö ends in *eisu*. It is thus easy to see how this error has occurred when a scribe is copying an Ö-text, as he/she only copied the last word of the wrong verse line. It is less likely that this confusion would take place in a complete text of *Háttatal*, as there is much more text between the two lines there.

EFNISÁGRIP

Höfundur fjallar um yfirlitið (Ö = Översikt) yfir Háttatal á fol. 48r í handritinu DG 11 4to, Uppsala-Eddu og ræðir erindi þess í handritinu og uppruna. Það er niðurstaða höfundar að yfirlitið hafi einkum verið skrifað í handritið vegna þess að það geymir 33 háttasteiti þar sem kvæðistextinn í handritinu (í greininni nefndur HtU) hefur aðeins 12 heiti á samsvarandi stöðum. Yfirlitið birtir eitt til tvö vísuorð úr hverri vísu og næstum alltaf heiti háttarins. Því lýkur með vísu 36 í Háttatali, en vísu 35 vantar, þannig að einungis eru skrifuð upphöf 35 vísna. Um uppruna hafa menn einatt fallist á skoðanir Finns Jónssonar (1931) og talið yfirlitið byggja á kvæðistextanum (HtU). Greinarhöfundur kemst að annarri niðurstöðu og sýnir að leshættir í Ö svara betur til annarra gerða en Uppsala-Eddu. Mikilvægasta dæmið að hans mati er að Ö hefur í vísu 27 þt. so. *brjóta, braut* þar sem HtU hefur *skar ek*. Sagnmynd Ö er einnig að finna í Wormsbók. Þó virðist skrifari alloft hafa lagfært textann eftir HtU. Höfundur telur ljóst að forrit Ö hafi ekki verið lengra og aðeins á einni síðu. Það hafi verið afritað með skrifaravillum og lestrar einu sinni eða tvisvar áður en afritið í DG 11 var gert.

Lasse Mårtensson
Institutionen för nordiska språk
Uppsala universitet
Box 527
751 20 Uppsala – Sverige
lasse.martensson@nordiska.uu.se